

ლევან გოთუა - ბუნების დიდი ქომაგი
(პუბლიცისტიკის მიხედვით)

შაიშმელაშვილი თამარ

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, თბილისი

<https://doi.org/10.52340/idw.2021.523>

აბსტრაქტი. ვაჟა-ფშაველას მინდიას მსგავსად, ლევან გოთუა ბუნების მისანი იყო. ეს განცდა კიდევ უფრო გაუმძაფრა დაპატიმრებებმა. ციხიდან ყოველი გამოსვლის შემდეგ ბუნება ხდებოდა მისი თავშესაფარი. შთაგონებაც ერთი ასად იზრდებოდა. მწერლობაშიც ბუნებიდან მოვიდა.

ბუნების დიდი ქომაგი იყო. იგი ბევრს ფიქრობდა წარსულზე, აწმყოზე, მომავალზე და რწმუნდებოდა, რომ საქართველო მარტო მთის კი არა, ტყის ქვეყანაც იყო, ქართველობის ყოფის თითქმის ყოველი დარგის ანაბანა ტყიდან იწყებოდა, ბუნებას და ტყეს ერის ბედს უკავშირებდა და უერთმანეთოდ ვერცერთი ვერ წარმოედგინა.

მწერალი პუბლიცისტურ წერილებში არგუმენტირებულად ასაბუთებდა, თუ რატომაც ბუნება „ჩვენი ერის მფარველი კალთა და „გეოგრაფიული ბედნიერება“. რომ არ გვქონოდა ეს „გეოგრაფიული სასწაული“, ალბათ ბაბილონის, ასურეთის, ხეთების, ურარტუს და სხვა თანადროული ტომების ბედს გავიზიარებდით.

ლევან გოთუა ასკვნის, რომ ჩვენი ისტორია და გეოგრაფია „სრულიად განუყრელია“. ტყეს იგი „მწვანე დედას“, ხეს კი მწვანე ტაძარსაც ეძახდა.

ტყის მოსპობის მიზეზებად ზოგან ისტორიულ ბედუკუდმართობას, ზოგან კი - უგუნურობასა და ხელმრუდობას ასახელებს. მისი აზრით, ზოგჯერ ტყის გაკაფვის მიზეზი გზის მშენებლობა და ახალი ტექნიკით აღჭურვილი უგუნური „მოყვარეც“ გახდა.

ლევან გოთუა ხე-ტყის გაშენებას ერის გამრავლებას უკავშირებს. მისი აზრით, საქართველოში შვილების მომრავლება და ხე-ტყის გაშენება თითქმის ერთნაირად საჭიროა. ამავდროულად, ხე-ტყე მკურნალია, მშობლიური მიწის ღვიძლი და ფილტვია. რაც შეიძლება მეტი ხე უნდა დაირგოს, თითქოს შვილებს ვამრავლებთ და ვეალერსებითო, - წერდა.

ლევან გოთუა საქართველოს სამი „მარადობის“ ქვეყნად აცხადებს: მარადმწვანის (სუბტროპიკული მცენარეული), მარად თეთრის (თოვლიანი მწვერვალები), მარად ლაყვარდის (ზღვა). ერის გამძლეობა და უკვდავება სამი „მარადობის“ ქვეყნის თანამგზავრია. ტყე სულიერი და ფიზიკური არსებობის უმთავრესი ფორპოსტია.

საკვანძო სიტყვები: ბუნება, ტყე, ისტორია, გეოგრაფია, სამოთხე

ლევან გოთუა ამბობდა: „მე ბუნების დიდი მოტრფიალე ვარ. ჩვენი ერის გაძლება და უკვდავება ხომ ჩვენი ბუნებრივი სამყოფელის მაღლი და წილია. მით უფრო მწერლისთვის - სულიერი სამყაროს ძირითადი ცისარტყელათაგანია. ამიტომ დავუთმე ტყეს დიდი ადგილი ჩემს ნაწერებში... მე ვფიქრობ, ყველა ადამიანს გულით დააქვს თავისი საყვარელი ტყის სახე“ (ვაშაძე, 1972. 3).

ბუნების დიდმა თანაზიარმა ერთხელაც აღმოაჩინა, რომ ტყე უბრალოდ ხეთა სიხშირე კი არ იყო, როგორც ერთი არ არის მხოლოდ კაცთა სიმრავლე. მეტიცაა და თვითმყოფადიც, სამყაროს ნიშანს ატარებდა.

ერისა და ბუნების ბედს აკავშირებდა ერთმანეთთან და ორივეს სამყაროს ნიშნით

ალიკვამდა. აქ არ შეიძლება, გრიგოლ რობაქიძე არ გაგვახსენდეს: „ყოველ არსებას თავისი ენა აქვს. ადამიანს – ადამიანისა; მინდიას ყველასი ესმის, ის სამყაროს ენით მეტყველებს. ის მისანია – და მსოფლიო ყოფის დაფარულ საიდუმლოებებს წვდება“ (რობაქიძე <https://burusi.wordpress.com/2009/05/30/grigol-robakidze-vaja-pshavela/>).

სწორედ მინდიას გულთამხილავობით ჭკრეტდა ბუნებას და მის ყოველ მოვლენას. განუწყვეტელმა დაპატიმრება-გადასახლებებმა ისე მოწყვიტა ბუნებას, რომ მისთვის ასჯერ მეტად გასულიერებული და ახლობელი გახდა.

აკი წერდა რევაზ ინანიშვილი: უძლიერეს კაცს ლევან გოთუას ცრემლები მოსდიოდა, კარგ წყაროს რომ ნახავდა. ეს გასაგები იყო, რადგან ცხოვრების დიდი ნაწილი ციხეში ჰქონდა გატარებული (ინანიშვილი, 2011. 433).

ციხიდან ყოველ გამოსვლაზე, დამზაფრულ გარემოში, როცა ყველგან გამცემი და ჩამშვები იყო ჩასაფრებული, სწორედ ბუნება ხდებოდა მისი თავშესაფარი და შთაგონების გამომწვევიც. მწერლობაშიც ბუნებიდან მოვიდა. „აღმაფრთოვანა ჩვენი ბუნებისა და მიწა-წყლის მშვენიერებამ. ამან მომაძწიფა და გამაბედვინა სამწერლო ასპარეზზე გამოსვლა“ (ხუციშვილი, 1976. 10).

გააბედვინა და შემდეგ მთელი ცხოვრება მშობლიური მიწა-წყლის შეცნობას მიუძღვნა. ბუნებას, ტყეს, ლევან გოთუა „მწვანე დედას“ ეძახდა, „ჩუქურთმიანი დედა“ კი ისტორიული ძეგლები იყო.

პუბლიცისტურ წერილებში, ძეგლების მსგავსად, ბუნების დიდ მისიაზეც ამახვილებდა ყურადღებას (გოთუა, 1959. 3).

ეტყობა ისტორიულმა გარემომ და გამუდმებულმა თავდაცვითმა ბრძოლებმა, ბოლოს კი ბოლშევიკების მიერ საქართველოს ანექსიამ, რომლის მწარე შედეგებიც საკუთარ თავზე იწვნია, ლევან გოთუას სხვა თვალთახედვა ჩამოუყალიბა - ირგვლივ გოჯი მიწაც კი გასაფრთხილებელი გახდა. იგი ბევრს ფიქრობდა წარსულზე, აწმყოზე, მომავალზე და რწმუნდებოდა, რომ საქართველო მარტო მთის კი არა, ტყის ქვეყანაც იყო, ქართველობის ყოფის თითქმის ყოველი დარგის ანაბანა ტყიდან იწყებოდა, იქნებოდა ეს - საცხოვრისი, დედაბოძი, ურმის თვალი, გუთნის ფრთა თუ კვერი... ტყე იყო აბჯარიც და ფარიც. გამოქცეული მინდიაც ტყემ შეიფარა, ილია ჭავჭავაძისთვისაც მამულის აყვავების ნატვრა „ტყემ მოისხა ფოთოლით“ იწყებოდა.

ტყეს, იგივე ტევრს მწერალი სიტყვა „სატევარს“ ადარებდა. „ტევრი სატევარსა ჰგავს სიტყვის კილოში!“ (გოთუა, 1970.2), ამიტომ ტევრს, რომელიც „ქართლის ცხოვრებაში“ თავდაცვის „საიმედო კეთილ მონაწილედ მოიხსენიებოდა, ქართველი ერის მუდმივ სამხედრო მოკავშირედ წარმოსახავდა. იგი ქართველ ერს ხეობათა მცხოვრებს უწოდებდა: ხეობა, ხევი, ხე-ტყიანობას გულისხმობს, „უკან დახევა“ - ხეში შეფარებას, ტყეში შესვლას ნიშნავს. მსგავსი ბუნებისაა „ჩახერგავც“.

მწერალს დავით აღმაშენებლის მაგალითი მოაქვს, რომელსაც მტრები „ტყეთა მეფეს“ უწოდებდნენ, რადგან საქართველოს ტყეები შველოდნენ. ამის მაგალითად დიდგორისა და არჯვენის ტყეების დასახელებაც საკმარისად მიაჩნდა: დავით აღმაშენებელმა ამ ხეობებსა და ტყეებში მოიპოვა უმაგალითო გამარჯვება, ჩვენი ერის „ოქროს ხანა“ სწორედ აქედან დაიწყო.

„...ტყე არაერთგზის აბჯრად დადგა!“ ამიტომ მისი მოსპობა მრავალრიცხოვანი მტრების უწინარესი საწადელი იყო.

პომპეუსმა იბერთა და კოლხთა წინაღმდეგობის გასატეხად გააკაფვინა მტკვრის და არა მხოლოდ მტკვრის ჭალები. „ვერხვებსა და მუხებზე იხდნენ თავგანწირული მოისარნი და „მებრძოლ“ ხეებთან ერთად იცავდნენ სამშობლოს. ასევე კაფავდნენ ქართულ „ბუნებრივ ფარსა და აბჯარს“ არაბები, მონღოლები, სპარსნი, თურქნი... „ხალხთა და ხეთა ცოდვა ერთად აწევთ მურვან-ყრუებს, თემურ-ლენგებსა და შაჰ-აბასებს... ტყის და ბაღნარის აჩეხვა დამპყრობელთა ძირითად საბრძოლო ხერხად იქცა საქართველოში“ (იქვე).

მაგრამ, - გულახდილია მწერალი, - ჩვენ, მაინცდამაინც ვერასოდეს ვუვლიდით ჩვენს „გეოგრაფიულ ბედნიერებას“... „იგი უფრო გვივილიდა, გვფარავდა, გვკვებავდა, შვებით გვალხენდა, გვანებივრებდა, გვხიბლავდა კიდევაც“ (იქვე, 3).

სტატიაში არგუმენტირებულად არის დასაბუთებული, თუ რატომ ბუნება „ჩვენი ერის მფარველი კალთა და „გეოგრაფიული ბედნიერება“. რომ არ გვქონოდა ეს „გეოგრაფიული სასწაული“, ალბათ ბაბილონის, ასურეთის, ხეთების, ურარტუს და სხვა თანადროული ტომების ბედს გავიზიარებდით, ხოლო, უკეთეს შემთხვევაში, ებრაელთა და სომეხთა მსოფლიოში განთესვის ბედი არ აგვცდებოდაო.

მწერალი ასკვნის: „დიახ, ჩვენი ისტორია და გეოგრაფია სრულიად განუყრელია“ (იქვე).

ლევან გოთუა საქართველოს სამი „მარადობის“ ქვეყნად აცხადებს: მარადმწვანის (სუბტროპიკული მცენარეული), მარად თეთრის (თოვლიანი მწვერვალები), მარად ლაქვარდის (ზღვა). ერის გამძლეობა და უკვდავება სამი „მარადობის“ ქვეყნის თანამგზავრია. ტყე სულიერი და ფიზიკური არსებობის უმთავრესი ფორპოსტია.

„ჩვენი ერის გამძლეობა და უკვდავება, ჩვენი ბუნებრივი სამყოფელის მაღლი და წილია“ (იქვე), მაგრამ თანამედროვე ეპოქის ადამიანი ამ შეგონებას აღარ ითვალისწინებს, თუ ქართული ბუნება ედემია, სადაც გადარჩა ქართველი ადამი, ახლა პირიქით ხდება - მან აღმართა ხელი ტყეებზე: „დიახ, ქართველი ადამი დარჩა და გადარჩა თავის სამოთხეში, მაგრამ ახლა, ვგონებ, თავად მიჰყო ხელი ამ სამოთხის გაჩანაგებას“ (გოთუა, 1970.3).

ამ აზრის დასასაბუთებლად ლევან გოთუა კონკრეტულ ფაქტებს მოიხმობს: გაიჩეხა ასხის მთის საარაკო ტყე, გაჩანაგდა კლდეკართან მთიანეთი, ასევე - აბუხალოს ტყე, მოისპო რუსთავის ახოვანი ტყე, ტაბაწყურთან, რომელსაც ვახუშტი „ნამძიანსა და ტყიანს“ უწოდებდა, ქუდის ჩამოსაკიდი ხეც აღარ დარჩა.

„აჯამეთს, ამ ქვეყნის საოცრებას - სულ ეკვეცება და აკლდება სიგრძე-სიგანე. ჭიათურისა და საჩხრის თავზე გაქაჩლდა გულდაგული ტყე. სურამის ქედზე სახელოვანი ტყე გზებით ჩაითასმა და ჩაღარიბდა... ბიჭვინთის რელიქტურ წიწვნარსაც არ ადგას საშველი. ყველგან ახლის შეხება - ძველი ტყის განადგურებას ნიშნავს. ჩვენი ურხვევი ბზიარები რა დღეშია? რა მოუვიდათ ჩვენს თელის კორომებს? აღარას ვამბობ ბორჯომის, ბაკურიანისა და კახისის ტბის ტევრების შესახებ“ (იქვე).

სავალალოა მწერლის პროგნოზი - საჭიროა გონზე მოსვლა, თუ არადა, სულ მალე იგივე მოხდება ცივგომბორზე, თიანეთში, სვანეთსა და აფხაზეთში. მითუფრო, რომ აღარც ძველი ხეები - ხევისბერები არიან, რომელთა მწვანე აბჯარში ერი გადარჩა: „სადაა არიან ვარჯოვანი, დაფოთლილი, დაწიწვული ხევისბერები, მუხები, ბოყვები, ურთხელები, ძელქვები, ნეკერჩხლები... რა ელჭექებმა და ღვარცოფებმა ჩამოხეთქეს, ჩამოიტანეს?“ (იქვე, 2).

ლევან გოთუა ტყის მოსპობის მიზეზებად ზოგან ისტორიულ ბედუკულმართობას, ზოგან კი - უგუნურობასა და ხელმრუდობას ასახელებს. ზოგჯერ ტყის გაკაფვის მიზეზი გზის მშენებლობა და „ახალ ტექნიკით აღჭურვილი უგუნური „მოყვარე“ გახდა (იქვე).

მაგრამ როცა გარდაუვალია სიახლე, მუდამ სიახლისა და პროგრესის მოძიება. ალაზნის ჭალებში განადგურებულ სამუხე ტევრს როგორღაც შეელოდა, თუ მის ადგილას მინგეჩაურჰესი და წყალსაცავი აიგებოდა. იგი აცხადებდა: „დიდი სინამდვილის თავაწეული მხარმიდგემი ვარ!“ (გოთუა, 1960. 37), მაგრამ სინანულს მაინც ვერ მოიშორებდა განადგურებული მუხის ტევრის და მისი დევ-ხეების გამო, რომელიც ალაზნთან მუდამ „მიუკარებ, დახშულ კედელივით იდგა... აქა-იქ კიდევ დგანან დევ-მუხები“ (იქვე, 33).

მგავსი განცდითაა გადმოცემული ელდარის ფიჭვის - წიწვოვანთა დიდი ოჯახის თითო-ოროლა წარმომადგენლის გაიშვიათება - „თავით ფეხამდე მუქ მწვანე ნაბდებში შებურულნი, უკვე გარდასულ ძველ იბერიელ მწყემს-დარაჯებად მესახებიან და ნუთუ მათაც ასეთივე ბედი მოელით?!“ (იქვე, 30).

ვინც ტყეს ჩეხავს, შინაური კრაზანები არიან, ხოლო მრავალმა ტყეებისადმი „ტყიური“ დამოკიდებულება ვერ მოიშალა. ლევან გოთუასთვის ხე მწვანე ტამარიცაა. დიდია მწერლის გულისტკივილი რკონის მონასტერთან ვეებერთელა დამწვარი ცაცხვის ნახვისას.

„აქ ოდესმე ვეებერთელა ცაცხვი იდგა... ჭაბუკობისას ვყოფილვარ და კარგად მახსოვს... ომახიანს, დამარღვულ სხეულს ექვსი კაცი ვერ აწვდენდა ხელს... ახლა ეს დევ-ხე დამწვარია... ერთი მხარე და ერთი ტოტიდა შერჩენია რკონის მშვენებას. ვაგლახ, რა უგუნურმა ხელმა დაწვა ეს დიდებული „მწვანე ტამარი?“ (გოთუა, 1960. 36-38).

ლევან გოთუას აზრით, ყოველ ტყეს ინდივიდუალური მიდგომა სჭირდება. ტყის გამოხშირვა ხშირად სპობს მას და ლაფნიჭამია ჩნდება, ნიადაგის გამოფიტვა იწყება. ხშირად გზის გაყვანაც ანადგურებს მას. ნატყევარ ადგილებზე და ფერდობებზე „ჩამოლორდილი ხრიოკები“ ჩნდება, მეწყერებისა და ღვარცოფების სათარეშოდ ხდება. თითქმის აღარც ერთი ცნობილი ტყერი XX საუკუნეში შეუბღალავი აღარ დარჩა. „ჩვენს ეროვნულ სინდისზეა ნაძვის ლაფნიჭამიას ვერდაძლევა და მასთან დაკავშირებით დაშვებული შეცდომები“ (გოთუა, 1970.2).

ტყე მხოლოდ სახელმწიფოებრივი დაცვის იმედად არ უნდა დარჩეს. „საჭიროა ერთობლივი შეგნებული, საზოგადოებრივი მზრუნველობის გამახვილება“ (გოთუა, 1972. 4).

დიდ მამულიშვილურ გადაწყვეტილებად აფასებს მთავრობის ინიციატივას 50 მილიონი ხის დარგვის თაობაზე, ტყეების გაზაფხულად ნათლავს, მაგრამ ისე კი არ უნდა ხდებოდეს, რომ ერთი ხელით ახალი ნერგები ირგვებოდეს, მეორეთი კი იკაფებოდეს ხეები და კორომები...

„ტყის ვერ დაცვით, ვერ მოვლით, დაუშვებელი გაჩეხვით, ვერ აღდგენით ჩვენ შთამომავლობას უდაბნოს ვუმზადებთ! ეს ყოველ ხერხზე და ცულისპირზე უნდა გვეწეროს“ (იქვე, 3).

ლევან გოთუა ხე-ტყის გაშენებას ერის გამრავლებას უკავშირებს. მისი აზრით, საქართველოში შვილების მომრავლება და ხე-ტყის გაშენება თითქმის ერთნაირად საჭიროა. ამავდროულად, ხე-ტყე მკურნალია, მშობლიური მიწის ღვიძლი და ფილტვია. რაც შეიძლება მეტი ხე უნდა დაირგოს, თითქოს შვილებს ვამრავლებთ და ვეალერსებითო, - წერდა.

უყვარდა სანერგეებში მისვლა, ნერგები ბავშვებს აგონებდნენ: „არის საერთო! ეს ნეკის სისხონი - მომავლის ლაშქარია!“ (გოთუა, 1972. 3).

როგორც ნინო ქუთათელაძე აღნიშნავს, მშობლიური მიწის შეცნობა ასე სწამდა მწერალს: „ყოველ ლოდს ხელი უნდა შეახო, ყოველი მწვერვალი ტერფით უნდა მოსინჯო, ყოველი წყაროდან ერთი პეშვი წყალი მაინც უნდა დალიო, რაღაც უნდა გაიგო თითოეული მათგანისგან და შეიძლება, უბრალო წყაროს წყალიც უკვდავების წყაროდ გექცეს“ (ქუთათელაძე, 2005. 42).

მართლაც, ისეთი დიდი სიყვარულით და განცდითაა დაწერილი ლევან გოთუას მგზავრული ნარკვევები, რომ თითქოს ხელით ეხები ლოდებს, აბიჯებ მწვერვალთა ქარაფებს და წყაროს გემოსაც გრძნობ...

„მგზავრული“, ანუ სამოგზაურო ნარკვევები ის ნაწარმოებებია, რომლებიც მოგზაურობის დროს დიდი დაკვირვებით და სიყვარულით შეიქმნა. ლევან გოთუასთვის ბუნების წიაღში ყოფნა, მოგზაურობა და შემოქმედებითი შრომა ერთმანეთისგან განუყოფელი იყო. კრებული „მგზავრული კრიალოსანი“, სოლომონ ხუციშვილის თქმით, „მთლიანად იმ ქვეყნის აღწერაა, რომელშიც ჩვენ ვცხოვრობთ და რომლის მხოლოდ მცირე ნაწილი გვინახავს“ (ხუციშვილი, 1976. 12).

როდესაც ლევან გოთუას სამოგზაურო ნარკვევებს კითხულობ, ისეთი შთაბეჭდილება გრჩება, რომ ბუნება არა მხოლოდ მისი მეგობარია, არამედ „შინაგანი თავისუფლების ნავსაყუდელიც“ (ნორაკიძე, 1976. 36).

ბუნებაში გასვლა შთაბეჭდილებების დაგროვებასთან ერთად ბიძგს აძლევდა, შეექმნა მხატვრული ნაწარმოებები, დიდი ტილოები. ეს რომ ნამდვილად ასე იყო, ამაზე ლევანის კიდევ ერთი ჩანაწერი მოწმობს, სადაც იგი ხსნის, როგორ იპოვა რომანის გმირი - მითრიდატე პონტოელი ერთ-ერთი მოგზაურობისას...

„ჩემთვის მოგზაურობა და წერა - შემოქმედების ორი მხარეა... და აი ჩემი ბოლო წლების მოგზაურობის დროს, ციხე-გოჯის ძველთა-ძველ ნანგრევთა შორის, ჩვენი ანტიკური სამყაროს გმირთა გმირის ჩრდილი გავლანდე... იყო ვეება ტანისა, მეტყველი თვალ-სახისა და უთვალავი ჭრილობების ამარა! ამის შემდეგ იგი ყველგან განუმორებლად მელანდებოდა... მალე ძველი ნანგრევებიდან ხელნაწერშიც გადმომისახლდა და ჩემს ფიქრებს დაეუფლა. ასე შევეყარე მითრიდატე პონტოელს მისი უკანასკნელი ჭრილობიდან ორი ათასზე მეტი წლის შემდეგ!“ (ჯიშვარიანი, 2017. 9).

აი, ასეთ შთაგონებას აძლევდა ხშირად ბუნება. საზოგადოებრივი მოღვაწეობის თვალსაზრისით კი ბუნების წიაღმა მნიშვნელოვანი პუბლიცისტური ნარკვევები, სტატიები, წერილები შეაქმნევინა... თითქოსდა, ბუნება მწერალს დიდ ძალას ჰმატებდა, რომ გაეაზრებინა